

СМЪСИЦЕ КНЪИЖЕСТВЕННЕ.

~~Р. Срп. 18. 1~~

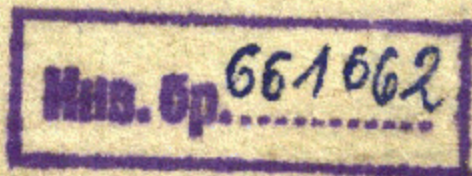
ПАЛЕЖ МОСКВЕ. *)

~~~~~

Да се сад опет к военим приключенїяма вратимо. Юшш 8. Септ. 1812. у вече приспе Краль Неаполишански, ударивши се најпре са Арїергардом Руском, у град Мозаиск, из ког су сви гошова жишельи поодлазили, а пре свог одласка са своју страна запалили, и све разорили били. Бонапарше сутра дан шек крваво место бишке остави, и доведе дође: Мираш се опет даљ за Руским воинством крене и до града Рузе, кои на северной страни главног пуша Московског лежи, допре. Ондашњи су жишельи мислили, да ће њи Французи, ер су им с не руке били, мимоићи; но видећи, да се Мирашова войска управ к њима приближава, почну едни са своим иманьм бегати, а други узму виле, косе, сикире и друга орудїя, да се од нападенїя неприятельског обране; но и едно и друго предпрїятїе буде осуењено: прве спигну Французи, и опет напруг доведу, да најгрознїег плева, и најнемилоствивїег разоренїя свои добара сами буду очевидни сведоци; а друге без велике муке растераю. Заслужуе велико при овом случаю

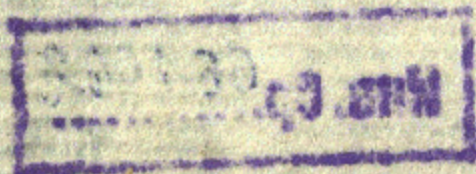
*) Изъ кнїге Г. Георгїя Магарашевїѣа, коя се сада у Вїени печата.

(Додашаѣ кѣ числ у 8. Новина Србски 1821.)

бивше неког благородника (штета, што му имена незнамо!) патриотическо пожертвовање, славно свое место у нашој историји; ер он видеџи, како се с онима, кои се предаю, поступа, и како се отечествена земля опустошава, до крайног очаявїя дође, мач у руке узме и ни како се жив предаши нектеде, говореџи: „Немогу я мога опечества славу преживити: немам више ни олшара, ни ти царства: убише ме; ер сам веџ и сам на мой живот омрзнуо!“ С овим речма падне, многе пређе ранивши, сам баїонешама са свим избоден. — Одавде пође воинство даль, опеш преко опустошеног и попальног предела к Москви. Бонапарше 12. Септ. преноџи у Пезелини иза Мозаиска, 13. у замку Боровском, а 14. к Москви пође, давно пожеланом краю свїю свои крвави предпрїяшїя, и шрудова! —

Пред стенама овог града стаяше Кушуров са своим воинством, сам незнаюџи, били се за избавленїе града їошт еданпут сразити морао, или би Москву непрїателю оставїо, и више о избавленїю царства старао се. Важност предмета овог изискивала е зрело расужденїе, и мужествено одваженїе. Зато Кушуров све себи подчинџне Генерале сазове, и с њима се заедно саветовати почне. Сваки е шу по свом проицаштелству расуждавао и говорїо. Велика е част Генерала на то ишла, да се пред лицем почишаемого града, колевке исполинског царства Руског, їошт една одсудителна бипка с найвеџом ревношџу предузме и шако од туџи руку избави и сачува. Но мудри Войвода, не могаше се никако на то

склонити: по његовој мисли одвећ е опасно било, од неизвесног конца будућег сраженія очекивани избавленіе царства. И зато знајући, да Москва нје цело царство, саветоваше он, да се овај престолни град за избавленіе воинства и државе на жртву принесе. Веќе число войвода сагласи се са старцем и оцем своим: воинство кроз Москву прође, и к Тули и Калуги оиде. Известіе, кое е он своје цару за оправданіе свога поступка послао, ест пуно важни доказателства, која су га на то приморала. У шоме из међ другог и ово стои: „Уверени о добротѣ ове наредбе, још смо пређе све, што се у Арсеналу налазило, и све јавно и приватно овог града богатство уклонили, и на безбедно место спремили. Већа е част жителя изишла са својим иманњем из града: гди су ови жители; шу е Москва: град е без жителя празна томила каменѣ. И тако Ваше Величество уверити могу, да улазак Француза у Москву Русију не побеђава, ниш им пак главни царева град добія. Пожертвованіе ови пречестни капиталѣ задае грдну рану сваком Руском срцу; но шта е едан град прама целога царства!“ — — А писмо цело с овим речма савршуе: „Још едан пут кажем: доклегод В. Величество воинства има, а то ће бити, доклегод има за оружје способни Руса; допле неће пропасти Москве, пропашју царства бити. Неправедни шуђи земаля завоевателъ мораће престолни царева град на скоро оставити. Москва ће се опет из свои развалина подићи, и ова непријателъска усиљаванѣ, која

царство наше упропастиши намераваю, покаже юши свешлю славу нъну!!! —

Москва дакле остане и пріятелю; она е судбом своіом судбу царства и обновленіе Европе одсудити морала! Превелики овай, богаши и украшени град, ког се основаніе у шамна времена баснотворне исторіе Руске губи, морао е бити последньом границом Бонапартини предпріятія, и ужасним гробом нъгове величине, али и красним юшром Европейске слободе! — Бонапарте е с умальним и умореним воинством своим к Москви с неисказаном радошю ступао; ер е, како е свешле шоронъ Московске опазію, себе уверавао, да е веъ на край свога намеренія доспео, и да му е найвеъа желя испуиъна: шолики грозни кровпролиштя, и шолики нечувени усиляваня конац и награда сада му е пред очима стаяла! Заборавивши на све до сад прешрпльне шегобе и беде, слашком опіен надеждом, саняо е он сада, Бог зна, о каковой пріятной будуиности: у целом свом живошу ніе може бити поносниег данка имао, нег шшо е овай бію, кад е у Москву ступити, и стари престолни град царева, подножіем свог престола учинити намеравао. — Но колико се пуши човек у своима надеждама не превари, колико му се пуши управ оно, на што му се чини, да найвеъе право има, из руку на еданпуш не измакне и не украде!

Тек што е Бонапарте 14. Септ. на давно пожелано место приспео, тек што е воинства една част за другом долазила; ал се вапра на еданпуш са сви страна дигне, цели град

пламено море обузме, и печаянима своима волнама западнѣ ове пришелице упропасти и обнзнани. Шест дана и шест ноћи беснила е вапра, и ужасно позоріе уливало е стра и шрепеш у срце Француза, кои су сада као громом поражени, или по самом граду мупили, или су се изван Москве, онѣм, што се догађало, дивили! — Најпосле се ушиша вапра, кое грозном међу тим бившом кишом, кое пак недоспшком свое ране; но Москве више нїе било; она е сад у своима развалина лежала! Сяне нїне цркве са зланим крстовима и ябукама, нїне горде палате, библіотеке и Музеи, сва велика преправленія за науку и художества, сва дела и сви споменици прешедши векова, све е то сад у праху и пепелу стаяло! Едан е само Кремль са гордима своим палатама ненарушим стаяо! Мрпви жишеля тела запремала су све градске улице, и лежала су у својој собственој крви, коју су на жертовнику свога отечества пролити морали! — И ко би све то описати могао, што е овде ярским гнѣвом и вапреном злѣбом с едне и друге стране починѣно и урађено. Ово едно само да напоменем; да е палеж Москве заиста едно од најужаснїи приключенія, колико свемирна исторія дознае. Овом штогод подобно (ер се сасвим равно никад нигди нїе догодило) не треба у новой исторіи народа тражити; шу се човек у дане крепке древности преместити мора; ова нам гдикое подобне примере предлага. Апиняни су, немогавши превеликой сили Персиской одолети, милу свою домовину оставили, и на море побегли; али разореніе

свога любезног ошечества самом непріяшеляю оспавили. Тирус и Картегена више су биле у пропашьене мачем свои победителя, нег одважним пожертвованіем свои жителя. Едно само своевольно разореніе Сагунта и Нуманціе могло би се зар с палежом Москве у нешто споредити; но опеш би свагда далеко иза овог изостало! —

Сад се праведно може запиташи: ко е шай план разоренія први предложіо, и ко га е свршіо? Ели о том шшогод владеніе знало, ели то одобрило? какво е шу намереніе, и ели то добро или зло извршено било? Ово су питања, на коя се ни дан данашњи подпуно одговорити не може. Но ніе веровати, да е само владеніе у Петрбургу шай план начинило, и ли шшогод о том знало. Найболь е за то доказателство писмо Кнеза Кушужева, кое е о пожертвованію Москве своме Императору писао. — Окром того, владеніе е и онда и сада палеж и разореніе Москве самима Французима приписивало, и сашим ярост народну против непріяшеля јошш веьма запальивало. — Прва е к тому причина била само Московско благородство, а найвише Гувернер престолног М. града, од самога Кушужева у свом намеренію јошш веьма укрепљни, Граф Ростопшин, муж велике решимости, и одважног духа, на то едно рођен, да народе на безпримерна пожертвованія побуди и ньи до найвеьег степена мужества доведе. Од старе благородне фамилиз рођен, зарана е вапре ни свой дух изобразіо біо: он е још за време на Императора Павла с министеріом инострани дела управляо, и колико своіом неуспраши-

мошћу, шоліко и своіом крепошћу почитаніе од самог непоспояног монарха заслужіо біо. Уживаюћи, као благородни, у Русіи особита и велика права, а с овима све скопчане користи, біо е явни непріятель од свію новимисли, і о е Револуція Француска по целом готово изображеніем свешу просула била. Он е неумитни прошивник ономе човеку біо, о ком е заиста мислиши могао, да у Русію долази, с мачем у одной, а у другой руци с букшиньом, да огань внушреног немира, и грађанског рата у Русіи запали, и сашим после план свог освоенія брже саврши. — Шта му е дакле лакше било, него да и самог себе и свое класе люде увери, да им е прва и најглавнія дужност, да се од грозе е опасно-сти, чим брже и боль могу, спасу и намереніе свог непріятелиа осуеше. Зато науми овај неустрашими муж, да Французе, ако би се борба код Бородине несребно окончила, с палешом Москве смете и да им нечаяним овим приключеніем плод победе у онај исти ма из жельне руке изшргне, кад су га уживаши мислили. Ову свою намеру откритіе он многима одважнїима людма благородне класе, кои исполински план одобре, и единодушно помоћ обељаю, буди коя жертва за то потребна била. Што е дакле ближа била опасност, коя им е грозила, шо е боль расло и крепило се ньїово неустрашимїо мужество. Да е за ову велику шайну и Кушуров знао, и ню одобрїо, о том се неможемо сумняти: ер како би се без ньоговог знаня ово нечувено дело и предузети могло, кад е он любимац народа и цара біо, и кад е с тим намереніем и дошао воинству, да буди коїом жертвом отечество спасе, имаюћи

за сва своя предпріяшїя власт пуномоћну? Што више, многи управ говоре, да е он сам Росшопшину заповедіо, да Москву запали, и разори. Но, било то, чїим му драго, поводом или заповешћу, Росшопшин остае за свагда великог почитанїя, и удивленїя достојни муж, да е тако ужасно дело предузети смео, и срећно окончаши могао! За крашко оно време, док е за разоренїе и палеж Москве нужне матерїе спремао, препраљао е он издалека и народни дух, помоћу свешшенства, на невиђено ово пожертвованїе. Он е у своим прокламаціама, кое е неколико дана пре пришествїя непрїятелѣва издавао, жашельима Московскима казиво, да Москва, као први и најстарїи град Царства, свима другима примером своим у пожертвованїяма предходиши мора: да се за Москву и чрез Москву штогод изредно, и невиђено учиниши мора: он е с шим люде свое оживљавао, нѣи на храброст подизао, с падежом разоренїем и са самом смрћу упознати гледао: с едном речю: он е муж бїо, управ за оне люде, за оно време, за колику жерпву најспособнїи! У нѣговима позивима видисе неуспрашими дух, никаквом бедом непоколебимо срце; и, што е највише, пламена любовь к своме отечествју, а яросна злоба против непрїятеля. — У едном од ови измеђ другог вели: „Требал' што радиши, яѣу с вама бити; дође л' пак нужда борити се, яѣу напред ступати; а што се покоя пице, я сам свагда најпоследњи. Небойшесе ништа! подигао се истина облак, но ми ѣемо га наеданпут сасвим раздувати, па ѣе опет над нама ведро бити небо, и плаветно, као што е и пређе било.“ — —

(Заклученїе слѣдуе.)

А у другом опет каже: „Наши се војници за цркву божју, за своје домове, своју децу и света места, гди њѳови предци почивају, храбро боре; непријатељи пак шуку се само за грабеж и за своју рану: они умиру као разбойници! Шта би се од такови бояли, баш да би им чело пет прстју шире, нег наше, а они сами телом, пет глава већи од нас били; све ће и една добиена битка сапрти, па им се после неће ни гласа ни прага знати.“ У последњем свом позиву овако вели: „Оружайшесе, чим болъ можете; а особито с вилама, ер су те за французе најзгоднје оружје; и они ни су тежи сада од сламнога снопля. Но међу тим, ако и узбити неуможемо; то ћемо и у Москви спалити, ако би се усудили, и у град ушли.“ — — Овако е жителъима Московскима предстојеће ужасно дело издалека предсказивао, а међу тим све препраљао, што е за велико ово предпрјатије нужно било. Њгове последнѳ заповести биле су, да се све за гашенѳ нужне справе уклоне; да се две хиљаде сужни из тамница пусте: да им се буктинѳ предаду, и наредбе паленя учине: да официри и полицаи, кои у Москви преобучени заостаю, целим делом упраљаю, и као што треба, то савршити гледе. Сам пак Ростопшин едне жителъ са собом одведе, а други у граду остану, немогући се од гробова свои опаца описнути; едни у шуму побегну, други се у цркве склоне, пражећи ту спасе-

(ПАЛЕЖ МОСКВЕ. Конацѳ.)

(Додатакѳ къ числу 81 Новина Србски 1821.)

нїя прошив нападшег непрїятеля. Многи се у тамне подземне подруме сакрїю, многи и у саме гробнице увуку и поред мртваца полежу, да би се како од ярости живи люди избавили! Гр. Ростопшин удари испред свои дворова, кое е у Воронову имао, пређе, нег што се с њима распане, спубац и на нѣга цедулю прекуе, на којој е ово написано било: „Осам година красїо сам я ове дворове и живїо сам у њима срењно у кругу мое фамилије. Жителїи овог добра, числом 1720, осталяю га сада при вашем наступаню: и я сам запалюем куѣу мою, да е ви присуствїем вашим неокаляте. — Французи! осталям вам обе мое у Москви палате, с целим покуѣством, што ме по милїсна рубаля стои. Овде ништа више наѣи неѣте, кром пепела! У Воронову 29. Септемвра 1812. Граф Федор Ростопшин.“ Тако е дрзновени овај муж примером своим жителѣ Московске на одважно приношенїе безпримерне жертве препраляо, и са шим царство од грозеѣе судбе спасти гледао! —

Какво е било намеренїе превеликог овог пожертвованїя, преужасног разоренїя Москве, и како е то своје концу приведено; то смо и досад по нешта видити могли, но то ѣе мо даль из самог описанїя бивши приключенїя їош боль увидити.

Докле е ватра по граду свиренствова-
ла, и најлепше палате немилосливо разо-

равала; дошло є и воинство Француско без-
 примерно бесило, и све домове жителя пле-
 нило. Сами су офицери били у том пример
 подражанія. Ни плач дечице, ни слабомоѣни ста-
 раца последня молишва, нїе могла ярост не-
 прїяшеля ушолити и нѣгову руку од грабежа
 задржати. — Капедрална црква Св. Михаила,
 у коїой су тела царске фамиліе погребена
 лежала, задавала є сребролюбивому срцу фр.
 надежду найбогатїег добитка: тамо су ге-
 милама гранатири с буктинами поишли, и є-
 дан од другога пређе доѣи желили, да са-
 кривено у гробница благо покупе, и у свое
 опечество понесу.*) Но тихе сенке почивши
 благодетеля Русїе грозиле су продрзливой
 души нападшег непрїяшеля са незаримом
 шамом свог покоя: камени живописи лежали
 су мирно у своїой тишини, кою є сада нена-
 ситимост Француза, на вечну свою погибел
 узнемиривала. Овде ми осим свїю други єдан
 само случай напоменути валя, од ког се
 свако пошпено срце грозити мора, но кои
 нам ясно показує, шта су Французи по Мо-
 скви радили. — На самима степенима о-

---

*) Ita cum potentia avaritia, sine modo mo-
 destiaque invadere, polluere et vastare
 omnia, nihil pensi, neque sancti habere,
 quoad semet ipsa praecipitavit.

Sallust.

свешлѣног шу олшара лежаше прекрасна и млада девойка, кѣи едне од найзнашнѣи фамилїя, коя се у обштой буни пре пришествїя непрїяшельва од свои родителѣя изгуби, и у овом свешом месту избавленїя попражи. Француски Генерал, кои е сам с истима гранаширима у гробницу ушао бїо, опази прекрасно ово створенѣ, обручницу младог благородног войника, кои се код Мозайска храброшѣу своїом здраво бїо одликовао, гадном страшѣу заплашти, обеѣа їой помощи, оцу и любезнику предати; но невиностнѣна буде жертва страстолюбивога нѣговога срца! — — —

Тако е Москва с едне стране найжалоснѣе разоренїе, а с друге найгаднѣе беснило претрпила, и чрез то найдалѣм потомству не само najlepши пример гореѣе ко свом отечеству любви, и образ безпримерног зашто пожертвованїя дала; него е їошт и место бити морала найгнуснѣи страсти и ужасног беснила!

Како е Бершѣ опазїо, да е пламено море градом обузело, и да шу слабе помощи веѣ бити може, повикне из удивленїя и очаянїя: „Сад е веѣ све пропало; никад се више наше воинство куѣи неповрати!“ — Бонапарте е сам кроз прозоре високога Кремля на беду и погибел с ярошѣу, но ѣушеѣи, гледао, немогавши се довольно бившем позорїю начудиши. А кад му явише, да се и у са-

мом Кремљу вапра појављуе, и да све то, колико се видети може, по плану бива, паки ти он заповеди, да се сваки подозрительни Рус уваши, и на суд воени доведе. Такви е сада спотинама пред њговима прозорима спаяло; но и спотинама падале су ове жртве, прекрстивши се најпре, и помоливши се Богу! — Ни еднoг ни си на то приволети могао, да од свог намеренія одустане, или барем да и скаже, кому е то ужасно дело наложио. — Видећи дакле Бонапарте, да шу више помоћи палежу бити неможе, уседне и сам на коня, и кроз запалѣне улице са неколико свои Генерала у Петровски, саш едан од града удаљни, замак ошиде, заоставшима говорећи: „кад неможете град од вапре да спасете, а ви га опленише!“ — То су ови систематически испуниши знали; најпре е стара, а после нова гарда шу заповест свршивала; немачке саюжене силе морале су последнѣ бити, и што е заостало, пабирчити; — ер прве слуге морали су и први у грабежу обећану бербу злата и сласполюбія држати; но сашим и свое срамоте вечне споменике оставити. Сад си на све стране видети могао французе, гди као бесомучни из међ пламена и разоренія муше, премеју, претресаю, не били што сакривено наћи могли: по шавани и подруми пламшиле су им букшинѣ, и грабивом срцу свешлиле, но шако и заоставше домове житеља запалѣвале: закрчене су спаяле цркве: шу се опимало и из међ себе свађало, ко ће пређе подрзљивом својом ногом олшаре божје обесвети-

ши, ко ли безаконом руком даре оне покупиши, кое є народ из смиренія, благодарности, и завета у своіой среѣи и несреѣи Богу, и ньговима праведницима од почетка царства свога приносіо. *) Септ. 19. врати се Бонапарте опет у Кремль, и почне по развалинама града уређивати, и полицајне заповесни издавати. — С муниципалитетом града упраляо є сада, пређе бивши французски конзул, Лесеп и Маршал Моршъ, Гувернером града наименован. Ови су свакојко гледали, да жипелъ Московске умире, и да и себи приволу. Но Ростопшин, кои се око Москве у обличњи мести налазаше, напише позив заоставшима у Москви Русима, и преко свои люди у сам град унеши га заповеди; у том є из међ другог и ово спаяло: „Непріятель човечества и због наши прегрешенія бич божіе правде, искушеніе ѣавола, безакони француз, дошао є у Москву, и ню є кое вапром попаліо, кое мачем своим разоріо. Он є храмове божіе опленіо, олшаре безаконіем оскверніо, пупире пїянством и поруганіем обесветіо. Одежде є за покровце коньске узимао, сребрне є венце, с

---

*) In eam praedam etiam Dii cessere, spoliatis in urbe templis, egestoque auro, quod triumphis, quod votis, omnis populi Romani aetas prospere aut in metu sacra-
verat.

коима смо иконе наши светилеља красили, поски-
дао; и у саме е цркве конъ свое увео. Он е
домове наше опленію, жене и девојке обешче-
стію; гробове наши праотаца узнемирио, и
кости њіове попресао. — — Он ће од вас и
последню мрвицу леба отети и вас гладом
уморити: зашо не дайтесе преварити њго-
вим обеџаванъм, останите Христови војници
матере божіе и неслушайте њгове лаж-
љиве речи. — — Зар е нашем оцу Алексан-
дру за шим стало; он ће нам миліоне ру-
баля поклонити, да Москву опет од камена
сазидамо, он е шу помазаніе примію и венац
царски на главу своју положио. Он е помаза-
ник; њму смо се сви заклели. — — Кои
пак из међ вас овог беззаконика послуша, и
к Французом се склони, шай е недостойни
син опечества, отпадник божіи закона, по-
вини вероломац свог монарха, кои се суду и
бешчестію предае, и ког ће се душа с дру-
гима беззаконцима у паклу тако исто спа-
лиши, као што е мати Москва спалъна!“

Спрам овог оживотворног Ростопшиновог
позива, шта би ладнокрвна располагања Ге-
нерала Бонапартини успети могла? Она су
се од бедама отврднутог Руског срца тако
исто отбјяла, као што се волне од непоко-
лебими стена одбјяю. Суешна су била Бона-
партина обеџаваня будућег сретнїег живота:
суешни сви трудови! Ни една права Руска
душа нїе се већ више ни у Москви, нити пак
у околним местама наћи могла, да си їой

Рис. Сп. 1198.1

буди какву награду обећавао, која би Францу-
зима у чему год помоћи желила. Са сви страна
на успали су били крепки, мужештвени, не-
устрашими и разярени Руси: из развалина
несрећне Москве подизао се сада пламен оп-
маштенія и злобе, с којом е свако руско срце
узаврело и ускипило било. —

